

SAVEZ DRUŠTAVA BIBLIOTEKARA JUGOSLAVIJE

ČETVRTI KONGRES
SAVEZA DRUŠTAVA BIBLIOTEKARA
JUGOSLAVIJE

BEOGRAD 1959

KOMISIJA ZA NARODNE KNJIŽNICE

Bogo PREGELJ

NALOGE LJUDSKIH KNJIŽNIC PRI POŠOLSKEM IZOBRAŽEVANJU

VII.Kongres je postavil v svoji resoluciji (III/2) med posebno važne naloge ZKJ oblikovanje vseh oblik dodatnega izobraževanja in izpopolnjevanja, kakor so delavske univerze in slične ustanove. Hkrati je zahteval večjo skrb za zagotovitev boljšega dela v kulturnih ustanovah in večjo skrb posebno za tiste, ki kar najučinkovitejše služijo kulturnemu dvigu širokih plasti delavstva, kakor so ljudske knjižnice, film, radio in pd.

S tem je VII.Kongres podčrtal veliko važnost, ki jo imajo ljudske knjižnice v današnjem svetu ne le v socialističnih deželah, temveč prav tako v kapitalističnih. Današnje doba terja namreč od vsakega človeka, da posveti del svojega prostega časa svojemu usposabljanju in izobraževanju, čeprav je že opravil šolsko izobraževanje in si prisvojil splošno in strokovno znanje, kar so mu ga nudile šole. Če terja kapitalistična družba harmonično oblikovanje delavca zaradi industrijskega razvoja in avtomatizacije dela, je v socialistični družbi tem večja potreba po njem, kajti samo harmonično razvit človek bo enako izpolnjeval svoje mesto v poklicnem delu in hkrati zadovoljivo opravljal svoje družbene naloge, ki mu jih družba vsak dan več nalaga. Demokratizacija življenja in družbeno upravljanje zajemata vse intenzivnejše vse panoge gospodarstva in politično življenje skupnosti sploh.

I. RAZLOGI, KI SILIJO DRUŽBO V POŠOLSKO IZOBRAŽEVANJE

Prvi razlog, ki sili današnjo družbo, da zahteva od vsakega kvalificiranega delavca ne glede na ideološke pobude, da se po že končanem strokovnem učenju ne zanemari, temveč se v svojem prostem času še naprej izobrazuje in oblikuje, je rastoča industrializacija in v zadnjih desetletjih vse bolj napredujoča avtomatizacija

delovnih procesov. S prehodom od obrtniškega, bolj ali manj ročnega izdelovanja k industrijskemu je postal delavec sestavni člen stroja, s katerim dela. Kakovost in množina izdelka je pa odvisna od tega, kako je delavec intelektualno zaposlen, ko streže stroju. Čim bolj je stroj kompliciran, tem intenzivnejše mora biti delavec osredotočen na delo, če hoče, da se bo delovni proces odvijal gladko in enakomerno. Koncentracijska zmožnost je pa rezultat človekove samovzgoje in njegovega odnosa do dela, to se pravi, je rezultat njegovega oblikovanega značaja. Zato danes ne zadošča več tisto, kar se je bil človek naučil v šoli, kakor je zadostovalo za obrtniško delo, ki je nastajalo samo iz priučenih zasnov, kakor sta jih dali obče izobraževalna šola in strokovna usposobljenost, pridobijena v vajeniškem uku. Strokovni delavec ob stroju ne sme nikoli zastati ob tistem, kar mu je nekoč dala strokovna šola, temveč se mora nenehno izpopolnjevati, sicer bo nekega dne obstal povsem tuj pred novim strojem in bo spadal v staro železo prav kakor stroj, na katerem je doslej delal.

Pa ne le to. Delo ob stroju zmanjšuje število delavčevih opravil sicer na minimum enostavnih, nenehno se ponavljajočih kretenj, zaradi svoje monotonosti so pa ta opravila za delavca psihično tem napornejša, čim manj jih je in čim bolj preprosta so. Tako delo zahteva od delavca pri stroju napon koncentracije in disciplinirane volje, ki je v obratnem razmerju s preprostostjo in enoličnostjo dela. Avtomatizacija pa izvija delavcu še zadnjo samostojno delovno kretnjo v neposrednem delovnem procesu in ga poviša ali pa poniža, kakor pač vzamemo, v nadzornika, medtem ko teče delovni proces s strojnimi kontrolami brez njegovega aktivnega sodelovanja, saj vsako delavec samo tedaj, kadar pride do motenj. Nadzorništvo pa še bolj sloni na samo psihičnem naporu in zahteva še temeljitejše sodelovanje delavca s strojem in seveda še višjo izobrazbo in globljo vzgojo človeka pri stroju. Delavec mora biti duhovno samostojna osebnost, ki se svoje odgovornosti povsem zaveda in jo je tudi pripravljena nositi s tem, da samostojno odloča, kadar je potrebno. Tega pa samo intenzivna strokovna izobrazba v šoli in pozneje ne da. Duhovna samostojnost in čut odgovornosti sta nujno potrebni prvini popolne pozornosti, ki je pri avtomatizaciji pogoj sine quo non, in jo z enakim deležem sestavljajo ostro opazovanje, tehnično znanje in osredotočenje volje. Tega pa ne zmore človek, ki je indolenten, pa naj bo strokovno še tako podkovan.

Zaradi naglega razvoja industrializacije in avtomatizacije je postalo vprašanje strokovnih kadrov pereče celo v najbolj industrializiranih deželah in je sprožilo tudi v kapitalističnem svetu težnje, da se omogoči in pospešuje pošolsko izobraževanje in vzgoja odraslih. Tem akutnejše je to vprašanje v industrisko manj razvitih

ga
a,
a,
lj
)-
a-
)-
ga
il
je
a-
em
n,
l-
em
ej

deželah, kjer preskakuje industrializacija desetletja, ker so se spremenile družbene razmere, ki so prej zavirale enakomerni razvoj. V takšnih deželah, in Jugoslavija spada mednje, ni občutno samo pomanjkanje visokokvalificiranih kadrov, ki bi bilo strokovno in človeško izenačeni in zaradi tega sposobni ravnati s stroji, tukaj manjka celo kadrov s temeljno izobrazbo, ki jo nudijo strokovne šole. Zato postavljamo k najmodernejšim strojem, ki zahtevajo celega človeka-strokovnjaka, polkvalificiranega, priučenega delavca in zahtevamo od njega, da zna ravnati s strojem. Ni čudno, da zlomi delavca čut odgovornosti, če ga ima, da delo zastaja, ker ne more prevzeti odgovornosti za izjemne posege, ali se pa polomi stroj, če ne čuti delavec odgovornosti za delo. Ekonomski zakoni produkcije narekujejo torej družbi, da posveča vso svojo skrb pošolski in izvenšolski izobrazbi delavcev in vzgoji njihovega značaja, ki oblikuje delavčev odnos do stroja kot produkcijskega sredstva.

ih
e-
no
lo
ne
e-
no
a,
s
o-
še
o-
jo
na
i-
e-
a.
ni
in
in
pa

Čeprav so bili ekonomski razlogi, ki so očitno narekovali tudi VII. Kongresu zahtevo po intenzivnejšem pošolskem izobraževanju, kakor nam dokazuje VII. poglavje programa ZKJ, le niso bili najvažnejši. Na prvem mestu stoje samo, ker so občeveljavni neglede na družbene sisteme in ideologije.

a-
in-
tu
ja
ih

Za socialistično družbo je še pomembnejše intenzivno pošolsko izobraževanje zaradi vloge, ki jo igra posameznik v družbi pri upravljanju družbenih ustanov in v njenem političnem življenju. Kdorkoli hoče aktivno sodelovati v družbenem življenju, najsi bo pri upravljanju podjetja, kjer dela, ali pri opravljanju drugih državljanskih dolžnosti kontrole in soodločanja pri upravljanju države, mora zasledovati celo vrsto vprašanj, če hoče odgovorno zadostiti svojim nalogam. Še v deželah zapadnih demokracij z njihovim sistemom preživelega strankarskega parlamentarizma je to potrebno, toliko bolj pa pri nas, kjer prehaja z odmiranjem države oblast neposredno v upravljanje čim širših delovnih množic. Vsak član družbene skupnosti je zaradi svojega soodločanja dolžan, da se seznanja z zakoni ekonomike, z dialektičnimi načini motrenja razvoja družbenih procesov in njihovih postulatov. Da bo pa družba lahko zahtevala od svojih članov aktivno sodelovanje, jim mora omogočiti nenehno izobraževanje, kajti tukaj še manj pomaga šolsko znanje, ki je bilo še celo pri strokovni izobrazbi samo rudimentarno. Pri občedržavljski izobrazbi se pa omejuje sploh samo na prikazovanje nekaj splošno veljavnih normativov, vsa ostala problematika pa raste iz dnevne problematike in njenih zahtev. Zato se mora vsak zavedni državljan brez prestanka vsak dan izobraževati, kajti samo izobraženi državljan bo lahko smotrno in uspešno sodeloval pri upravljanju družbenih ustanov in v življenju skupnosti.

Izobrazba pa ni istovetna s strokovnostjo. V skrajnem primeru je namreč tudi strokovnjak najvišje stopnje, če se je omejil samo na svojo stroko in njeno problematiko, kljub vsem diplomam neomikan, ker se je zaprl vsem drugim izrazom življenja in družbe, ki ga nosi v svojih nedrih. Izobražen je namreč človek, ki se zave da samega sebe, svojega jezika, položaja v družbi, in hkrati zaradi lastnihkušenj razume sicer le ozko vendar zadostno, da dojame skupnost, družbo in svet na sploh. Izobražen je tisti človek, ki se trudi, da bi razširil svoje razumevanje, truditi se je začel že v mladosti in tega svoj živ dan ne opusti. Izobražen je človek, ki svojega tako rekoč perspektivnega znanja in zavesti okolice, ki si jo je pridobil s skušnjami, ne nosi v sebi samo kot vskladiščeno blago, ki ga označujeta le datum in teoretični odnos, temveč sta se mu poznavanje in zavest okolice in celote vrasla v življenje, srce in vest ter postala neločljivi del njegove osebnosti. Izobražen je človek, ki zna sodelovati pri pogovorih o časovnih in človečanskih problemih z besedo ali z razumevajočim molčanjem, čeprav le redko spregovori ustvarjalno, da dokaže, da obvlada snov, vprašanje suvereno. Navadno njegova beseda samo pritrjuje iz prepričanja, da imajo njegovi vodniki prav, čeprav drži opravičenost in resničnost njegovih trditev samo subjektivno, medtem ko je zaradi nepravilne izbire vodilj lahko objektivno neresnična, zgrešena, kriva. Kadar si poišče t.zv. "mali človek" vodilje iz lastnih neposrednihkušenj, je tudi on lahko, čeprav je omejenih duševnih sposobnosti in ozkega obzorja, izobražen, buden čuvar tistega, kar lahko ve in mora vedeti. Izobražen je človek, ki ima ušesa, da sliši, in usta, da spregovori ob svojem času, s čimer se pokaže buden sodobnik med izročilom in prihodnostjo. Takšen človek bo lahko koristno sodeloval pri upravljanju družbenih institucij ne glede na svojo strokovnost, kakor zahteva to od njega socialistična skupnost. V tem pa tiči tudi nuja, da omogoči družba vsakemu svojemu članu izobraževanje vsak dan in ob vsakem problemu, ki ga postavi predenj z zahtevo, naj ga pomaga rešiti ali urejevati.

Večajoča se industrializacija in avtomatizacija sta pa sprožili še tretji problem: oblikovanje delavčevega prostega časa. Njuno povečanje skrajšuje namreč ob naraščanju produkcije delovni čas, ki je bil v začetkih industrijskega dela praktično omejen samo s človekovo izčrpanostjo, z bojem za delavske pravice se je skrajšal preko 14-urnega delavnika na 12-urni, 10-urni, 8-urni, in se pod vplivom avtomatizacije že bliža 6-urnemu. S tem je pa nastal problem, nasproten onemu, ki ga je še v začetku našega stoletja popisal pesnik:

"In manjka nama le eno samo,
(da srečna bi kot ptica bila), le čas!"

Delovni človek se je znašel pred obilico prostega časa, ki ga mora oblikovati, da ga ne zalije občutje praznine, ki ga lahko zavede v razvrat prav tako kakor v šušmarjenje, kajti kakor je zapisal indijski pesnik: "Ni stoječega časa. Neizrabljeni čas grozi. Požre nas lahko." Zaradi tega je nastal resen sociološki problem, ki obstoji tudi pri nas, kako urediti delovnemu človeku prosti čas, da bo obnavljal, ohranjal in pospeševal. Del prostega časa mu bo vsekakor vzelo strokovno in splošnodružbeno izobraževanje, o katerem smo govorili. Popolno zatrtanje prostega časa s izobrazbenimi in vzgojnimi sredstvi bi pa bilo prav tako zgrešeno, kakor če bi pustili izobraževanje povsem v nemar. Del prostega časa mora biti namenjen zabavi, ki je psihološko utemeljena, ker sprošča in zbira. V tem je tretji sociološki pomen pošolske vzgoje, ker združujejo njena sredstva s prvinami izobraževanja tudi prvine zabave. Ti trije elementi: ekonomska vloga strokovnega pošolskega in samosvojega vzgajanja, splošni dvig izobrazbene ravni pri odraslem kot pogoj harmoničnega oblikovanja njegovega značaja in potreba po zabavi kot polnilu prostega časa, določajo in usmerjajo načine pošolskega izobraževanja in izživljanja v ustvarjalni in sodoživljani zabavi. Ločiti pa moramo med množičnimi in individualnimi načini. Prvi so namenjeni predvsem skupinskemu izobraževanju in zabavi pa zaradi tega ne morejo vpoštevati težnje posameznika, kadar izpadajo iz okvira povprečne sprejemljivosti, doveznosti in interesov, ki se ločijo od povprečja čisto vse do asocialnega egoizma, ki vidi samo osebno izpopolnitev in zadoščenje, povprečnih soljudi pa ne vidi po Horacovem reku: "Odi profanum vulgus et arceo!"

Načini množičnega izobraževanja iz zabave se družijo v dejavnosti delavskih in ljudskih univerz, v filmu, radiu in pd. pa še v delovanju kulturnih društev, ki podpirajo in razvijajo takó ustvarjalno zabavo z gojenjem diletantskega udejstvovanja kjerkoli in pasivno s prirejanjem primernih prireditev s svojimi kreativnimi člani. Množično izobraževanje ne more vpoštevati ne višje ne nižje usposobljenih pa jim ne more nuditi ravno tistega, kar bi bilo ukrojeno po meri njihovega intelektualnega in čustvenega življenja. Zaradi tega obstoji nevarnost, da izgubimo takšne člane iz območja pošolskih vzgojnih ustanov in organizacij, te, ker jim je raven podajanja pa tudi podajana snov sama morda previsoka in zato težko doumljiva, onim pa preveč preprosta in ne zajema njihovega miselnega procesa, jih dolgočasi in jih speljuje v intelektualni snobizem, kar spet nujno zavaja v asocialne odnose do okolice. Zaradi tega moramo prav posebno paziti na načine, ki uspešno vsmerjajo težnje po samoizobraževanju bodisi dodatno k množičnemu izobraževanju ali pa z neposrednim zadovoljevanjem samoizobraževalnega hotenja. Pri tem pa ima najvažnejšo vlogo ravno ljudska knjižnica kot središče, ki bo združevalo in zadovoljevalo vse heterogene težnje posameznikov, do-

polnjevalo in izpopolnjevalo množične izobrazbene prijeme in neposredno vskočilo kot nadaljevalni izobrazbeni činitelj, kjerkoli se pokaže potreba zaradi preohlapnega ali preozkega šolskega učnega programa.

Glede na dano nalogo pa se bo seveda morala spremeniti struktura ljudskih knjižnic, prilagoditi se bo morala potrebam pošolskih vzgojnih zavodov in ustanov, svoje delo bo morala razširiti in poglobiti, kajti v njej se bodo združevale vse dejavnosti pošolskega in izvenšolskega izobraževanja, ki ga bo koordinirala in ga lahko smotno usmerjala, da se ne bo po nepotrebem cepilo na razne tire, se vedno znova zastavljalo in obtičalo v začetkih, kakor smo imeli žal že tolikokrat priložnost opazati ravno pri ljudskoprosvetnem izobraževalnem delu. Posebno v začetkih, ko bo povsod primanjkovalo ne le tehničnih sredstev - učil, ki so za pošolski in izvenšolski pouk še pomembnejši kakor za šolski, ker ni pouk tako zdržema pa mora biti zaradi tega tem bolj koncentriran, kar prija sprejemljivosti odraslega človeka, pa še, ker primankuje učnih kadrov celo za redni šolski pouk in jih bo še bolj primankovalo, ko bodo oblikovane strokovne šole vseh tipov kot nadaljni izobraževalni zavodi namesto občeizobraževalnega tipa gimnazije, ki danes še prevladuje.

Ljudske knjižnice bodo morale torej usmeriti svojo dejavnost v tri dokaj različne smeri: v pomoč pri strokovnem izobraževanju, pri občem izobraževanju in pri oblikovanju kulturne zabave. Seveda bodo pri tem nastajale diferenciacije, različice, kakor jih bo narekovalo okolje, sredi katerega bo knjižnica delovala, in pogoji, v katerih bo delala. Toda te diferenciacije bodo knjižnične naloge samo razširjale ali zoževale.

II. LJUDSKA KNJIZNICA IN POŠOLSKO STROKOVNO IZOBRAŽEVANJE

Šolska reforma predvideva hkrati s prenosom poudarka s splošne humanistične izobrazbe na intenzivno strokovno izobraževanje po strokovnih šolah najrazličnejših tipov tudi izvenšolsko izobraževanje delavcev strokovnjakov, ki širijo svoje tehnično strokovno znanje sporedno s svojim delom pri stroju. Kakor je že bilo omenjeno je tako dopolnjevanje znanja nujno povezano s delovnim procesom in je od njega odvisna stopnja produkcije. Z naraščajočo industrializacijo postaja ta vzgoja pri nas tem pomembnejša, ker ne razpolagamo niti z zadostnim številom kvalificiranih delavcev, tem manj pa visokokvalificiranih.

Pošolsko izobraževanje bo očitno postalo sestavni, če že ne najvažnejši del strokovnega izobraževanja delavcev, bodisi, da bo vključena v sistem šolskega izobraževanja, ali ga bodo pa nudile samostojne ustanove, delavske gimnazije, strokovni kurzi, delavske

univerze, ali pa kakor se že bodo imenovale. Pri vseh oblikah, samostojnih ali v sklepu šole, moramo računati s tem, da bodo obiskovalci poglobljali predavano jim znanje največ z dodatnim domačim delom, pri čemer bodo rabili več strokovnih knjig kakor mladina, ki ima več ali manj vso potrebno strokovno literaturo v šolskih knjižnicah in to tem več, čim višje razvito šolo obiskuje, posebno še, ker so take šole le v centrih, ki so hkrati središča kulturnega in industrijskega življenja pa imajo zaradi tega več institucij, ki zbirajo podobno strokovno literaturo.

Množičnost pošolskega strokovnega izobraževanja bo pa nujno razpršila potrebe po terenu in povpraševanje po strokovni literaturi se bo zvečalo prav v krajih brez primernih strokovnih in splošnih knjižnic. Najmočneje bomo to občutili, kadar se bodo izobraževali delavci z dopisnimi tečaji, ki je najrealnejša oblika za delavce zaposlene po majhnih obratih v malih krajih, odmaknjenih od od vseh središč.

Očitati bi mi lahko, da postavljam prevelike zahteve, ker pričakujem, da bodo potrebovali delavci, ki gredo skozi pošolsko strokovno izobraževanje mimo predavanj, skript in dopisnih lekcij s kontroliranimi nalogami še drugo strokovno literaturo in to ne le morda nekaj najnujnejših priročnikov, ki bi jih imeli v obratni knjižnici ali pa sami doma. Ugovor drži, kolikor je utemeljen, samo za prisvajanje temeljne strokovnosti. Če bi se ustavili pri tem, ne bomo nikoli prestopili praga diletantizma in primitivizma, kakor ne da tudi šola samo z učbeniki več kakor samo temelje za nadaljevanje v lastnem študiju.

Vrzel, ki nastaja pri posredovanju strokovnega znanja pri vsaki obliki pošolskega in izvenšolskega strokovnega izobraževanja, posredovanje čim bogatejše in podrobnejše izbire strokovne literature kot dodatek učbenikom in predavanjem - bo morala zapolniti ljudska knjižnica. Pri tem delu ne smemo izvzeti prav nobene ljudske knjižnice, kajti samo, če bo vsakemu delavcu mogoče, da bo dobil na najpreprostejši način, neoviran z oddaljenostjo od kulturnih, izobrazbenih središč, vso za študij potrebno literaturo, bomo ustvarili pogoje, da se bo uresničil namen pošolskega strokovnega izobraževanja, in bomo vzgojili zadostne kadre kvalificiranih in visokokvalificiranih delavcev vse do obratnih inženirjev.

Vendar bi bilo puhlo sanjarenje, ki ni izpolnjivo v današnji stvarnosti niti ne bo, ko bo industrializacija nasitila deželo, da bi imeli v vsakem, še tako majhnem kraju, ob vsakem obratu in obratiču strokovno knjižnico, ki bi krila strokovno-izobraževalne potrebe delavcev in prebivalstva na sploh. Stremeti je prvenstveno za tem, da se bo vsaka ljudska knjižnica usposobila za posredovanje

zadevne literature iz večjih centrov, ki razpolagajo s svojo zalogo, ali pa združujejo in posredujejo iz knjižnih zalog drugih knjižnic. Vsaka, tudi mala knjižnica naj bi pa poskušala ustanoviti svojo študijsko čitalnico, kjer bi združevala v prezenčni knjižnici strokovne priročnike, ki jih narekujejo potrebe kraja.

Zato je nujno, naj se ostvari in usposobi za delo trdna knjižnična mreža, ki bo opravljala medbibliotečno izposojno in bo dobavljala s pomočjo manjših, tudi najmanjših ljudskih knjižnicah strokovno literaturo zainteresiranim posameznikom, skupinam, ustanovam in pd. Zaradi dokaj nizke ravni knjižničnotehničnega dela v naših ljudskih knjižnicah, zaradi pomankljivih kadrov celo v srednjih knjižnicah bo ta naloga dokaj težka, posebno še, ker bodo ljudske knjižnice morale povsem spremeniti svojo strukturo, saj so danes še največ izposojevalnice, kakor potrjujejo statistike, po katerih se izposoja v ljudskih knjižnicah povprečno 80-90% leposlovje, ostanek pade na splošno poučno branje, strokovna literatura je pa povsem zanemarjena.

Zaradi tega se bomo morali še dolgo omejevati pri podporanju pošolskega strokovnega izobraževanja samo na sodelovanje in aktivno delo večjih, da, samo največjih ljudskih knjižnic, pa še pri teh sprva samo s tem, da bodo posredovale izposojno iz znanstvenih in strokovnih knjižnic.

Glede na to se mora čimprej urediti vertikalna mreža knjižnic, ki bo s trdno postavljeno izposojno posredovalno službo dobavljala interesentom tudi na območju malih knjižnic potrebno literaturo, tako posameznikom ali pa delovnim skupinam v okviru delavskih univerz, ki delujejo na terenu bodisi neposredno ali dopisniško.

Z vprašanjem posredovanja je pa neločljivo obveščanje interesentov o razpoložljivih knjižnih zalogah. Takšno obveščanje omogoča samo bibliografski popis knjižnih zalog na območju, ki ga nadzira posredovalna knjižnica. Takšna knjižnica mora torej sestavljati in izdajati skupne kataloge po strokah in predmetih, ki so opremljeni mimo bibliografskih podatkov in opredelitve še z ugotovitvijo težavnostne stopnje, t.j. za kakšno študijsko raven je delo primerno (uvodno-informativen prikaz, stopnja temeljnega vpeljavanja v snov, srednja stopnja, stopnja visokega specializiranega izpopolnjevanja, uvajanje v znanstveno raziskovalno delo, metode znanstvenega dela in pd.). Takšne strokovne bibliografije razpoložljivega knjižnega materiala bi omogočale tako predavateljem na delavskih univerzah kakor slušateljem poglobitev in razširitev podajane gradiva.

Tretji način kontakta s terenom je postavljanje študijskih knjižnic, ki bi zajemale najvažnejša dela določene stroke za določeno težavnostno stopnjo in jih postavljale tako v razrede delavske univerze ali pa v ljudske čitalnice.

Veliko strokovne literature, študijske in izpopolnjevalne, je raztreseno po terenu, ker jo nabavljajo obrati vsak zase. Zato ta literatura ne hasne tako, kakor bi lahko, ker je navadno še v obratu dostopna le malo ljudem, bodisi, ker je knjižničarska evidenca v obratu slabotna - saj jo opravlja navadno knjižnično tehnično neizučen nameščenec v delcu svojega delovnega časa, - ali je pa izločena iz obtoka, ker jo uporablja neki nameščenec kot svojo lastnino, morda z opravičljivo argumentacijo, da pride v obratu vpoštev samo za njega in njegovo delo, ali pa iz zavestne ali podzavestne ljubosumnosti in strahu, da je edini specialist in bi sicer lahko zgubil svoje monopolsko stališče.

Ljudska knjižnica bi lahko posredovala, - govorim o knjižnicah, ki imajo strokovno usposobljeno osebje, in je to četrta naloga ljudskih knjižnic, - tehnično usposobitev knjižničnega delovanja obratnih knjižnic ter bi dajala večjo publiciteto takšnim skritim zalogam ne le v obratu samem temveč za celo območje ljudske knjižnice. Natančni izposojevalni predpisi bi pa morali obvarovati neokrnjeno lastništvo in bi razpolagal obrat s knjigo, kadarkoli in čim bi jo potreboval, drugi interesenti bi jo pa dobili samo, kadar bi sicer stala neizrabljena na polici.

Kar velja za druge knjižnice, velja tudi za šolske, tako za njihov strokovni del, kakor za šolarsko knjižnico, ki je največ namenjena občevezgojnim prvinam šolske vzgoje in jo moramo šteti z določenimi omejitvami k ljudskim knjižnicam, saj opravlja iste občevezgojne naloge: širi obzorje, vzgaja duha in srce bralcev.

III. LJUDSKA KNJIZNICA IN SPLOŠNA VZGOJA ODRASLIH

Enostransko in zaradi tega nezadostno bi bilo, če bi posvetila socialistična družba vso svojo pažnjo samo strokovnemu izobraževanju delavcev. Kakor sem že v uvodu nakazal, zahtevajo manj ali bolj zapleteni in hkrati izenačeni delovni procesi postopno z rastočo avtomatizacijo že sami po sebi vse večjo uravnovesenost in sposobnost koncentracije in samostojne odločitve. Socialistična družba pa zahteva razen tega od vsakega posameznika aktivno sodelovanje pri vseh izrazih družbenega upravljanja in končno se človek kot zoon politikon nikakor ne more izločiti iz vezi svojega okolja, sredi katerega živi in od katerega je tudi hote ali ne-hote oblikovan.

Da pa lahko dojema in stvarno presoja, ne pa le čustveno reagira ob problematiki, ki stopa predenj, zahteva njegove odločitve in uravnava sožitje, mora biti član družbe tako umsko na določeni ravni omike in splošne razgledanosti, kakor tudi etično izoblikovan značaj.

Kakor pri strokovni usposobljenosti tudi pri omiki in značaju ne zadostuje tisto, kar je dobil človek v šoli kot otrok, ko so mu pač bili vsajeni splošni in temeljni pojmi in vcepljena etična vodila, ki jih mora človek svoj živ dan dopolnjevati in izpopolnjevati. Če jih zanemari, človek zakrni, njegov pogled se oži, etični odnosi otope, posebno čut odgovornosti do sočloveka in do skupnosti, iz oblikovanega človeka nastane delovna živina, ki jo vodijo pri njenih težnjah in hotenjih samo instinkti, ki so zreducirani na zadovoljevanje najprvotnejših nagonov ohranjevanja sebe in svoje vrste, kar se često stopnjuje do asocialnih dejanj in ekscesov. Od nagnskega človeka pa socialistična družba nima veliko koristi, prej še škodo. Tak človek je zaželen samo v odkritih in prikritih oblikah suženjskega reda, ko ga izrabljajo vpreženega v igo, ga vodijo z bičem in pokončajo, čim postanejo njegovi nagoni škodljivi za poverjeno mu delo.

Že ekonomika kapitalističnega reda je dokazala, da je nujen omikan delavec, ki ne dela samo pod vodstvom, temveč je sposoben samostojnih odločitev, in je prisilila vodeči razred, da zahteva od delavca določeno stopnjo omike in mu skuša ustvariti primerno okolje, ki bi mu širilo obzorje in ga karakterno oblikovalo v smislu kapitalistične razredne ideologije. Kot izraz razredne družbe so namreč tudi te težnje razredno omejene in razporejene v lestvico razredne pripadnosti tako v šolski kakor v pošolski vzgoji.

Brezrazredna socialistična družba se pa ne more zadovoljiti z vzgojnim idealom okrnjenega človeka, ker se zaveda, da bo mogel le polnorazviti z vsemi sposobnostmi služiti družbi. Zato je med njenimi prvimi nalogami, da nudi posamezniku najboljše možne pogoje za duševni in telesni razvoj. Člana socialistične družbe omejuje samo njegova telesna konstitucija in njegovo nagnenje. Družba pa usmerja vsa razpoložljiva vzgojna sredstva v te težnje in razvija vse vzgojne metode, ki so primerne za vzgojo odraslih, prav tako, kakor razvija svoj šolski vzgojni sistem.

Da ima pri tem ljudska knjižnica važno, če ne najvažnejšo vlogo, ni dvomno, kajti ona vzgaja z nudenjem primernega branja vsakega bralca posebej ali pa množično s prirejanjenjem določenih vzgojno prosvetnih prireditev, razen tega pa pripravlja, pogloblja in razširja tematiko, ki jo obdelujejo z drugimi vzgojnimi načini (ljudske in radijske univerze, filmi, študijski krožki in pd.).

Obče vzgojne teme, ki jih opravlja tudi ljudska knjižnica, delimo zaradi preglednosti v sledeče okvirne skupine, ki si pa med seboj ne nasprotujejo, temveč so samo različni izrazi enotnega stremljenja oblikovati človeka kot harmonično edinico človeške družbe in družbene skupnosti:

- 1) etični lik človeka v odnosu do sebe in do skupnosti,
- 2) državljanska vzgoja,
- 3) spoznavanje dosežkov znanosti in
- 4) estetska vzgoja.

Temelj obravnavanju je predvsem predavanje, razlaga, ki pa mora biti zaradi prepričljivosti podprta z diskusijo, kjer se razprše nastajajoči dvomi ali pojasne megleno, napačno dojeti pojmi in misli, podprta z ilustrativno dokumentacijo, poglobljena z osebnim kontaktom tvorcev in doživeta v lastni obnovitvi in interpretaciji učečih se poslušalcev.

Kjer in kadar ne opravlja takega dela knjižnica, je njena naloga, da pomaga prireditelju s pripravljanjem ljudi v osebni propagandi, zbujajoč zanimanje z razstavljanjem zadevnih del in pripravljanjem diskusije z zbiranjem diskusijskega materiala iz lastnih zalog ali iz osrednjih knjižnic. Takšne pomoči so še bolj potrebni prireditelji izven sedeža knjižnice, kamor najbolje dobavlja material blokovno za prireditelja in občinstvo. Pri tem bo uporabila razen malih krajevnih knjižnic, če obstoje, tudi prirediteljevo organizacijo kot posrednika pri izposoji.

Zaradi lažjega in hitrejšega poslovanja je za takšne primere priporočljivo, da sestavlja knjižnica posebne potovalne kolekcije iz posameznih predmetnih skupin in jih dostavlja interesentom, ker bo le na tak način omogočila tudi povsem neizkušenim občasnim knjižničarjem, da bodo opravljali izposojno tehnično službo zadovoljivo za bralce in brez škode za knjižnico.

Že pri pripravah za enkratno vzgojno poučno predavanje, še bolj pa za ciklične prireditve in kurze bo morala knjižnica dostavljati vsebinsko podrobno analizirane bibliografije razpoložljive literature, ki bodo vpoštevale tudi druga krajevna in področna ponazoritvena sredstva, ne da bi se nujno spuščale v njihov podrobni popis, temveč bi zadostovalo opozorilo, kje jih je dobiti.

V tem bo največji doprinos ljudske knjižnice pri splošni poljudno poučni vzgoji in pri politično ekonomski, kolikor zadeva vsakega državljana na sploh. Pri estetski in etični vzgoji ljudskih množic bo pa morala ljudska knjižnica zaorati globlje, ker sega posebno v literaturi to področje neposredneje v okvir njenega delova-

nja. Likovno izobrazbo bodo nudile ljudske knjižnice pač konformno splošni poljudno znanstveni vzgoji, ne da bi se spuščale v večje samostojne akcije, pač pa morajo skrbeti, da opozarjajo na zunanjo estetsko plat knjige kot okrasnega predmeta s poudarjanjem in ohranjanjem njene opreme. Prav zaradi tega je v ljudskih knjižnicah povsem opustiti zavijanje knjig v neprozorne ovojne papirje kakor tudi uniformiranje v vezave, ki jim narekuje obliko samo njihova zdržnost. Pri posameznih bralcih pa mora vzgajati odnos do knjige in ravnanja z njo, pri čemer se ne sme ustrašiti niti ne ostrejših vzgojnih mer, odškodnine za ponesnaženje, razstavljanje primerov nepravilnega ravnanja s knjigami in pd.

Glasbeno estetsko vzgojo so doslej naše ljudske knjižnice povsem zanemarjale, ker so bile pač mnenja, da je s prisotnostjo nekaj splošnih del iz glasbene kulture vse opravljeno, kar more tej panogi nuditi ljudska knjižnica. Zunan v svetu so že prišli do spoznanja, da je to premalo, in so razširili dejavnost ljudskih knjižnic z diskotekami, to je z zalogo glasbenih produkcij na gramofonskih ploščah, ki si jih bralci izposojajo kakor knjige. Prepričan sem, da bomo tudi pri nas morali misliti vsaj pri večjih knjižnicah na ureditev podobnih glasbenih oddelkov, ki bi uspešno nadaljevali glasbeno vzgojo, ki jo dobi otrok v šoli, in bi dopolnjevali vzgojno delo radija in amaterskega udejstvovanja v prosvetnih društvih. Kakšne oblike in obsek bi zavzelo delo diskoteke v ljudski knjižnici, bomo seveda utrdili lahko šele, ko bodo prve diskoteke že delale.

Najpomembnejša knjižnična naloga pa je in ostane oblikovanje estetskega čuta in etičnega lika človeka s pesniško knjigo. Tu ne bo smela nobena knjižnica zanemarjati nikakršnih sredstev, s katerimi bi povečala in poglobila zanimanje za knjigo. O posameznih načinih individualne in množične propagande, najsi bo to kontakt knjižničarja z bralcem, srečanje bralca s knjigo v izložbenem oknu, na razstavi, v razlagajočem katalogu, v informativnem predavanju, v priključeni ali samostojni diskusiji o delu, o pisatelju, o literarnem gibanju, ali pa še živeje, v stilni analizi del, v reproduktivnem dojetanju z deklamacijo, recitacijo, bralno vajo, dramatično predstavo, kjer postane bralec aktivni sodoživljalec, in končno v neposrednem srečanju bralca s tvorcem na literarnem večeru, - o vsem tem ne bom govoril, ker presega okvir mojega referata in je bilo že toliko in tolikokrat obdelano, da je prav gotovo prezentno prav vsakemu med vami.

Estetsko-etska vzgoja bralcev se pa že dotika vsaj z izbiro vzgojnega materiala leposlovnega branja, tretjega skupka nalog ljudske knjižnice, oblikovanja prostega časa s kulturno zabavo.

IV. LJUDSKA KNJIŽNICA IN OBLIKOVANJE PROSTEGA ČASA

Nevarnost prostega časa, ki se lahko prelevi v dolgčas, obstoji prvenstveno v razkrajanju človekove osebnosti, v njegovi politiviti odnosov do družbe in do dela, v prevesu k hlastanju po užitkih, ki ga bodo slej ko prej uničili, ker bo postala nagona želja po njih prekomerna in se sprevrgla v strast, ki je zavest in razum ne moreta več kontrolirati. Naloga družbe in njenih vzgojnih institucij, torej tudi ljudske knjižnice, obstoji v tem, da usmerja oblikovanje prostega časa tako, da ga izpolni dejavnost, ki je, če že ne etično vzgojna, vsaj nevtralna, hkrati pa zaposli duha, ne da bi ga utrujala in mu jemala delovno sposobnost za poklicno delo.

Ljudske knjižnice se tičejo t.zv. "konjički"-hobby in branje za zabavo.

Psihološko je utemeljeno, da najbolj sprošča duha delo, ki je poklicnemu diametralno nasprotno, ki si ga človek izbere iz sentimentalnih, včasih kar romantičnih čustvenih nagibov, ne da bi pri tem iskal takšno ali drugačno zaslužkarsko korist. Takšno delo, pa naj bo to zbiranje znamk ali opravljanje drobnega obrtniškega dela za dom, ali vrtnarjenje ali karsibođi, bo pozitivno delovalo na človekov odnos do dela na sploh in na harmonično uravnovešenost njegovega značaja, bo zadovoljevalo njegove sicer pridušene želje osebnega uveljavljanja, ustvarjanja in izražanja in neposredno vplivalo na ves njegov osebni odnos do družbe. Zaradi tega bomo stremeli v ljudskih knjižnicah za tem, da bomo pomagali bralcem z informativnim, posebno priročniškim branjem, ki uči laike raznih tehničnih veščin pri njihovih konjičkih. Ker ne spada zadevno branje ne v znanstvene ne v strokovne knjižnice kakršnegakoli tipa, je ljudska knjižnica edina, ki ji je na skrbi, kakor je na pr. šolarska knjižnica posebej dolžna, da skrbi za podobno branje, prirejeno raznim vzrastem in njihovi dojemljivosti, da z njim dopolnjuje kot pomožno učilo tehnični pouk v šoli. Seveda bo ljudska knjižnica izpolnjevala branje takšne vrste največ za tiste konjičke, ki so bolj razširjeni, in ga v glavnem ne bo izposojala, temveč ga bo nudila bralcem v prezenčni knjižnici v čitalnici.

Branje zabavnega čtiva zajema danes v ljudskih knjižnicah še do 90%. Čeprav se bo ta odstotek spremenil zaradi večjega povpraševanja po študijskem materialu, moramo računati, da bo tudi v naprej v ljudskih knjižnicah izposojenih 3/4 knjig za zabavno branje, četudi bo med njimi opravljal toliko in toliko odstotkov določene naloge estetske in etsk vzgoje. Razmerja bodo po krajih, deželah in republikah različna, pač zaradi vpliva drugotnih činiteljev (krajevne potrebe, raven izobrazbe in pd.), zaradi tega ne bomo mo-

gli postavljati niti okvirnih omejitev. Drži samo eno, da ne moremo in ne smemo vpoštevati mednarodnih normativov ne za razmerja v knjižni zalogi ne za razmerja v izposoji, ker so postavljeni ob pogojih, ki pri nas ne drže. Pri velikih narodih presega namreč letna knjižna produkcija sama nabavne možnosti vsake ljudske knjižnice, saj znaša 20 do 25.000 naslovov, pri tem pa 30-40% leposlovja in do 25% poučnega branja. Zaradi tega sestoji tam nabavna politika preventivno v pravilni izbiri. Pri nas pa ne. V letu 1957 je na pr. znašala knjižna produkcija v Jugoslaviji ca 8500 naslovov v vseh jugoslovanskih jezikih skupaj. Od tega je odpadlo na leposlovje ca 50%, na strokovno in znanstveno literaturo ca 40%, 10% pa na poljudno poučno branje. To samo še ne bi bilo tragično in ne bi menjalo pogojev glede na svetovne normative, če bi bila naša država narodnostno enotna. Zaradi jezikovnih razlik pa tudi razlik v pisanju se pa razmerja podero, saj izide redno isto delo precej hkrati v treh jezikih in dveh pisavah, kar zniža število naslovov za izbiro pod polovico, od česar predstavlja velik odstotek mladinsko branje. Vse to pa tlači izbiro leposlovja na izrazito raven zabavnega branja. Po knjižnem katalogu iz leta 1958 je znašal odstotek razpoložljivih naslovov z vključenimi letnimi programi vred komaj 6500 del, od tega znanstvenih in strokovnih izdaj 22%, šolskih učbenikov 15%, poučnih del 8%, politično ekonomskih (zvečine znanstvenih) 9%, leposlovja 46% (od tega mladinskih 18%) in raznih 1%, brez manjšinskih tiskov. Po netočnih jezikovnih kriterijih je bilo tedaj na trgu v srbsščini 56%, v hrvaščini 22%, v slovenščini 18%, v makedonščini 4% izdaj. Ker je pa tako jezik kakor pisava jez, ob katerem se ustavi zanimanje bralcev, posebno slabo pismenih, je očitno, da bi bilo utopično sanjarenje govoriti o tem, da bomo krili potrebe za branje z izdajami v drugem državnem jeziku ali pisavi, kadar ga primanjkuje v domačem. Ilustrativne so ugotovitve slovenskih ljudskih knjižnic. Tako ima na pr. MLK v svoji knjižni zalogi ca 14% hrvaških in srbskih knjig zvečine novega branja, izposodi pa vsega ca 5%, istotoliko kakor angleških in francoskih knjig, ki imata vsega komaj 4,5% čez polovico zastarele zaloge, v nemščini ima 32% do 2/3 zastarelega fonda, ki ga izposodi 39%, slovenskih knjig pa izposodi 51%. To govori, da ne smemo postavljati v naših ljudskih knjižnicah prestroгих mer pri izbiranju knjižne zaloge. Če nočemo, da bodo naše knjižnice siromašne na izbiri in s tem nezanimive za bralce, moramo dovoliti, da nabavljajo sorazmerno precej kičastih del in se bomo pač izogibali samo izrazitemu šundu. Zahteve po njem bomo pa pač zmanjševali s prepričevanjem, v deželah, ki poznajo izposojnino pa tudi z zvišanjem izposojnih dajatev analogno davku na luksus.

Posebno vprašanje, ki ga morajo rešiti tisti predeli, kjer je splošna kulturna raven razmerno nizka in je vprašanje analfabetizma samo zasilno rešeno, je vzgajanje pismenkarjev k branju

na sploh. Pismenkarji so ljudje, ki sicer obvladajo branje in pisanje, niso pa prešli preko težav razbiranja pa zahteva branje kot tako od njih tolikšno koncentracijo, da ne utegnejo slediti vsebini prebranega. Klasičen primer pismenkarja je v Gogoljevih "Mrtvih dušah". Naloga ljudske knjižnice je vzgojiti pismenkarje v prave bralce. Dosežemo jo pa na dva načina:

1) Z bogato ilustracijo, ob kateri se pismenkar odpočije, optično dojame vsebino in jo vskladi s prebranim,

2) s skupnim branjem, z branjem naprej in z recitacijo, ko podpira branje zvočna slika, ga prenaša v predstavnih slikah in s tem pospešuje mehanizacijo bralnega procesa. Pri tem bomo često segli, če je treba, tudi po kiču, ker nam je prvenstvena naloga, da zbudimo in ohranimo bralčevo zanimanje za vsebino in dogajanje, kar lažje dosežemo s kičem, ki podaja samo splošno človeške čustvene dogodke s klišejskimi kontrasti in predstavami podobno kakor ljudska pravljica in pesem, ne da bi se spuščal v zamotane problematike življensko vernih podob ljudi in njihovih na videz paradoksnih dejanj, ki so rezultat vrste nasprotujočih si silnic okolja, časa in značaja.

Prav pismenkarji najbolj podlegajo vplivu stripov, ilustrativnih serij s skeletnim tekstom. Strip ima pri učenju nepismenih svojo vzgojno nalogo, ki mu je ne moremo odreči. Negativen postane šele, ko ga začne uporabljati pismenkar kot nadomestilo za branje, ker podpira njegovo tehnično nepopolnost s tem, da mu podaja vsebino s podobo in je tekst samo ilustrativno sredstvo, nasprotno kakor pri ilustraciji, ki ponazarja in približuje bralcu posamezne situacije in razpoloženja in s tem pospešuje njegovo imaginacijo. Zaradi tega je vzgojno povsem zgrešeno, če prelivamo literarna dela v stripe. Kolikor naj strip obstoji, naj nastaja iz lastnih tekstov, naj se ne dotika umetnih in naj jih ne ruši, saj jih ne popularizira temveč jim jemlje bralce. Strip ni dopolnilo in priprava za branje velikih tekstov, kakor je film, kajti dojemalni proces se pri njem ne razlikuje od bralnega kakor pri filmu, ki deluje s svojo zgoščenostjo hkrati na več središč gledalčeve pozornosti kakor branje in vpliva na gledalčevo zanimanje s tem, da opušča vrsto izraznih sredstev pisanja (opisi), ko s tem budi pozornost.

V. ZAKLJUČKI

Potem ko smo se dotaknili raznih aspektov v problematiki vloge ljudske knjižnice pri pošolskem izobraževanju in vzgajanju odraslih, je nujno, da zaradi jasnejših predstav shematično prikažem tista tehnična in organizacijska sredstva, ki bodo ljud-

skim knjižnicam potrebna, da bodo svojo nalogo res opravljale.

A) Močno diferencirane naloge zahtevajo zelo raznovrstno in številno knjižno zalogo, ki bo spremenila značaj ljudskih knjižnic in jih pretvorila v knjižnice študijskega tipa. Zaradi velikih zahtev je potrebno za smotrno uporabo knjižnih zalog pospešiti prvenstveno medbibliotečno izposajo in forsirati velike knjižnice, ki segajo s trdno postavljeno mrežo na teren.

Najracionalnejša bi bila organizacija velikih regionalnih knjižnic, ki imajo svoje centralne kataloge razpoložljive knjižne zaloge, sestavljajo zanje strokovne bibliografije z bogatimi vsebinskimi prikazi, posredujejo medbibliotečno izposajo, izdelujejo katalogizacijska pomagala, da se z njimi sprostijo male knjižnice, posebno tiste z volonterskimi kadri, vsega tehničnega dela, ki ni neposredno vezano na izposojanje, podpirajo manjše knjižnice s snovno enotnimi kolekcijami in pripravljajo strokovne in volonterske kadre na njihovo delo. Kjer zahtevajo krajevne razmere, ustanavljajo lastne stalne in potujoče knjižnice, ki opravljajo v določenih predelih naloge občinskih knjižnic.

B) Občinske ljudske knjižnice morajo biti neposredno najtesneje povezane z delavskimi in ljudskimi univerzami in drugimi centri samoizobraževalnega dela izven šolskega sistema, svojo pomoč pa morajo nuditi, vendar ne na škodo svoji temeljni dejavnosti šolanja in njim pripadajočim ustanovam in organizacijam. Razen zadovoljevanja individualnih teženj po samoizobraževanju in branju naj ljudske knjižnice pripravljajo material za delo občeizobraževalnih organizacij z informiranjem o obstoječi dostopni literaturi, sestavljajo kolekcije in jih posredujejo študijskim skupinam in krajem na svojem območju, ki nimajo lastnih ljudskih knjižnic ali pa samo slabotne (cf. potovalne knjižnice). Kjer ni v občini samostojnih občeizobraževalnih ustanov, je naloga ljudske knjižnice, da prevzame njihovo delo. Vselej in povsod pa je center estetske in etične vzgoje ljudi. Zaradi tega naj ljudske knjižnice posvete razen branju več skrbi še drugim načinom takšne vzgoje (prirejanje literarnih razgovorov, recitacijskih in bralnih večerov in pd.). Nujno bi bilo, da razširijo ljudske knjižnice svoj vzgojni okvir tudi na glasbene stvaritve z ustanavljanjem glasbenih knjižnic - diskotek.

C) Male, vaške knjižnice opravljajo prvenstveno propagando za samoizobraževanje in branje na sploh in signalizirajo občinskim knjižnicam potrebe in želje s svojega področja. Ker delajo male knjižnice z volonterskimi kadri, naj bi se v njih omejilo tehnično delo na golo izposojno tehniko, ostalo naj bi pa opravljale za njih občinske in regionalne knjižnice. Svojo zalogo naj dopolnjujejo predvsem s priročniki, medtem ko naj bi jim oblikovalo ostalo za-

